

Elämää juoksuhaudoissa?

Seppo Myllyniemi: Sisällissota 1918 Hämeessä. SKS 2007. 190 s.

Tuulikki Pekkalainen – Seppo Rustanius: Punavankileirit 1918. Suomalainen murhenäytelmä. Tammi 2007. 415 s.

Esko Salminen: Päättymätön sota 1918. Sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007. 245 s.

■ Sisällissodan tasavuotismuisto on tuottanut viime ja tänä vuonna jo kymmenkunta teosta, joukossa populaarikirjoja ja asiallisia tutkimuksiakin. Viime vuoden saldosta esitteen seuraavassa kolme hyvin erilaista työtä.

Esko Salmisen *Päättymätön sota 1918* pyrkii tehtävänannonssa esittämään kokonaiskuvan vuoden 1918 sodasta, siitä seuranneesta julkisesta keskustelusta ja sodan kuvasta. Vuoden 1918 muiston julkinen mielipideilmasto ja sen muutokset ovat erittäin kiinnostava kysymys: miten julkinen kirjoittelu on halunnut muistaa, painottaa tai kuvata vuotta 1918. Tämän keskustelun tutkimisen, analysoinnin ja käsittämisen kautta avautuisi tärkeitä näkökulmia siihen, miten identiteettiä ja yleiseen mielipiteeseen sidottua julkisen historiakirjoittelu on ollut ja on monissa tapauksissa yhä edelleen.

Salminen tuo ensi töikseen kirjassa kuitenkin esille sen, miten vuoden 1918 sota tulisi hänen omasta mielestään tulkita. Tämä on kirjan kysymyksenasettelulle epäkiitollinen lähtökohta. Kun kiinnostavan aineiston rinnalle nostetaan lopullinen totuus vuoden 1918 sodasta, ei tämä ratkaisu palvele aineiston analysointia enempää kuin tutkimuksesta tavallisesti aikaansaattavia johtopäätöksiäkään. Lopputulokseksi jää, että Salminen kyllä esittää laajana katsauksena erilaisia vuotta 1918 käsitteleviä mielipiteitä ja tulkintoja, muttei erittele eikä sanottavammin analysoi löydöksiään.

Salmisen tekstissä on sivukaupalla itse tutkimuskysymykseen kuulumattomia sivupolkuja, jotka olisi toivonut ripeään kustannustoimittajan nitovan napakaksi alaviitteeksi. Vaikuttaa siltä, että Salminen on kirjassaan pyrkinyt selittämään omalla tavallaan paitsi vuoden 1918 sodan, myös Suomen viimeisen 90 vuoden poliittisen historian. Tämä ratkaisu ei palvele tutkimuskysymystä, päinvastoin se lisää teoksen hajanaisuutta. Sitä, että viisikymmenluvulla vuodesta 1918 ei juuri kirjoitettu, ei kovin vakuuttavasti selitetä kertaamalla sitä, mitä päivänpolitiikassa tuolloin tapahtui; huomioitava se toki on, mutta riittää tuskin historiapolitiikan ainoaksi selittäjäksi.

Tarkastellessaan julkisen puheen – poliitikkojen, kulttuurivaikuttajien ja toimittajien – kautta tulkittua historiaa, Salminen kommentoi myös akateemista historiantutkimusta ja sen oletettuja värisävyjä. Sal-

misen mukaan historiantutkimuksessa vuotta 1918 on viimeisen vuosikymmenen, ”oi-keistolaisuuden” aikana ryhdytty yhä enemmän kuvaamaan ”hävinneiden ehdoilla.” Tämä väite näyttäytyy irtonaisena heittona niin tutkimuskysymyksen kuin kirjan aineistonkin kannalta. Ehkä kyse onkin siitä, että poliittinen puhe ja historiantutkimus vuoden 1918 suhteen ovat terveellä tavalla päätyneet vihdoin erilleen toisistaan ja Salmisen kommentti ennemminkin kuuluu menneisyydestä kuin nykyhetkestä kumpuavaan kritiikkiin? Myös Salmisen oma, avoin poliittinen asenteellisuus hämmästyttää. Miten ihmeessä konservatiivinen tulkinta historiasta ei ole poliittinen?

Tuulikki Pekkalaisen ja Seppo Rustaniuksen – käytän jatkossa vain nimeä Pekkalainen, koska Rustanius on vastannut lähinnä kuvatoimituksesta – teos punavankileireistä on niin ikään lähtökohtaisesti tärkeä teos. Vuoden 1918 sotaa seuranneesta vankileirikatastrofista tutkimus supistuu edelleen vain muutamaan teokseen; Jaakko Paavolaisen perustutkimukseen *Vankileirit Suomessa* (1971), Pentti Mäkelän ilmestyvässä olevaan vankileirikuolemia käsittelevään väitöskirjaan ja muutamiin opinnäytetöihin.

Pekkalaisen kirjan jälkeenkin jää edelleen tilaa laajalle, kattavasti alkuperäisaineistoa ja aikalaismuistelmia käyttävälle kiihottomalle kokonaisesitykselle. Historiakirjana Pekkalaisen työn ongelmana on sen uskottavuus: teos vyöryttää esiin painajaismaisia kuvauksia, joiden uskottavuus haihtuu

usein alaviitteiden lukemiseen. Pekkalainen luottaa avoimesti kovin epätasaiseen ja eriarvoiseen aineistoon: viime vuonna tehtyyn verevään sukulaisen-sukulaisen haastatteluun suhtaudutaan samalla uskottavuudella kuin alkuperäisdokumentteihin. Kolmannen käden tietona kerrottu traaginen kuolintarina ei myöskään välttämättä muutu todeksi sillä, että tarinassa kerrottu henkilö löytyy sotasurmatietokannasta leirillä kuolleeksi merkittynä.

Historiakirjana *Punavankileirit* sortuu paikka paikoin jälkiviisauteen: historiallisesta aineistosta tehdään rajuja päätelmiä sijoittamatta tapahtunutta aikaansa vasten. Varsinkin leirejä kuvaava ensimmäinen osa on myös taustoitukseltaan, mitä tulee valkoisten sodan aikaiseen vankipolitiikkaan ja rankaisutoimintaan, kovin ohut: valkoisten toiminta näyttäytyy mustavalkoisesti silmitömänä pahuutena, mitä se tuskin oli.

Pekkalaisen kirjan kiinnostavin osuus kuvaa papiston jo lähtökohdiltaan tuhoon tuomittua vankien ”kasvatustyötä” leireillä; kirkkoon vihamielisesti suhtautuneista vangeista piti kitkeä pois kapinallisuus ja luoda heistä uusia, Jumalaa, isänmaata ja työnantajaansa rakastavia yhteiskunnan jäseniä. Pekkalainen valaisee mielenkiintoisella tavalla kasvattajien mielialoja päiväkirjojen ja aikalaistodistusten valossa.

Kirjan liitteenä on mm. leireillä kuolleiden naisten ja alaikäisten luetteloita. Kun ainakin osasta näistä kuolleista olisi myös ollut saatavissa tietoja heidän tekemisistään sisällissodan aikana, tämän puolen

tuominen esiin ja analysointi olisi ollut enemmän kuin paikallaan. Se olisi myös avannut näkymiä siihen, miten naiset ja alaikäiset osallistuivat sotaan ja – niin kauhistuttavaa kuin se onkin – myös kärsivät ja kuolivat kuten muutkin. Tältäkin osin *Punavankileirit* jää – valitettavasti – enemmänkin kauhistelun kuin kiihottoman analyysin tasolle.

Seppo Myllyniemen *Sodan monet kasvot* lähestyy sotaa mikrohistoriallisesti, yksittäisten sodassa surmansa saaneiden ja kadonneiden ihmisten elämäntarinoiden kautta. Tämä lähestymistapa on yksinkertaisen nerokas ja tuo hyvin konkreettisesti esille sen, miten monisäikeinen vuoden 1918 sota oli. Sodan käsitti koko lailla eri tavalla Tampereen teknisen opiston oppilas, Itämeren divisioonassa palvelut saksalainen vapaaherra tai silittäjä Pauliina Rantanen, josta jäi jäljelle kotimökin ikkunalle begoniat ja 29 leipäpala.

Myllyniemi kuvaa kiihottomasti ja punnitusti traagisimpiakin kohtaloita, ja haastavasti jättää jälkeensä enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Jossain määrin Myllyniemi pelaa tulkinnoissaan varman päälle ja tukeutuu paikkapaikoin hivenen iäkkääseen tutkimuskirjallisuuteen, mutta onnistuu kokonaisuutena tuottamaan uudenlaista näkökulmaa monelta kantilta pengottuun aiheeseensa. Valkoiset, punaiset, venäläiset, saksalaiset, ruotsalaiset, herrat ja säädyttömät saavat oman, ymmärtävän muistomerkkinsä.

Myllyniemen pieni kirja on avarakatseisuudessaan viime

aikojen parhaita vuotta 1918 käsitteleviä kirjoja. Erityisen ansiokasta on se, ettei Myllyniemi tulkinnoissaan jää vuoden 1918 sodan keskustelun juoksuhautoihin, vaan katselee tapahtumia jo laajemmasta perspektiivistä.

Marko Tikka